

ԱՆՆԱ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի մագիստրանտ

ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՅՆԵՐՈՒՄ

Գիտական աշխատանքը նվիրված է հեղինակային իրավունքի պահպանմանը էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում: Գրեթե բոլոր երկրների ներպետական օրենսդրությունները կարգավորում են հեղինակային իրավունքի ինստիտուտը, սակայն էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում դրա պահպանման վերաբերյալ մշակված մեխանիզմները դեռևս փոքրաթիվ են: Այս ոլորտում առկա բացը մեծապես լրացնում են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ընդունված նախադեպային որոշումները: Եվ ելնելով այդ որոշումներում ամրագրված սկզբունքներից աշխատանքում առաջարկվել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում կատարել լրացումներ, որոնք կսահմանեն որոշակի պատասխանատվության միջոցներ օրենսգրքում ամրագրված կարգերը խախտելու համար:

Հիմնարաներ- հեղինակային իրավունքի ապահովում, մտավոր սեփականություն, էլեկտրոնային լրատվամիջոց:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը ամրագրում և երաշխավորում է մարդու մտքի ազատության իրավունքը, գաղափարներ փնտրելու, ստանալու և տարածելու ազատության իրավունքը: Ինքնին Սահմանադրության վերլուծությունից երևում է, որ մարդու անբաժան մասն է կազմում ստեղծագործելու կարողությունը: Որպես արդյունք ստեղծվում է նոր օբյեկտ, որը ենթակա է պաշտպանության իրավական դաշտում: Այդ իրավահարաբերությունների պաշտպանությունն իրականացվում է հեղինակային իրավունքի՝ որպես մտավոր սեփականության ինստիտուտի միջոցով: Հեղինակային իրավունքի ինստիտուտի նորմերով կարգավորվում են մարդու մտավոր գործունեության արդյունք հանդիսացող ստեղծագործական արժեքների ստեղծման կապակցությամբ առաջացող քաղաքացիաիրավական հարաբերությունները: Անկախ ստեղծագործության նշանակությունից, արժեքներից և արտահայտվելու եղանակից՝ հեղինակային իրավունքը ծագում է ստեղծման փաստի ուժով (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1116-րդ հոդված, 1-ին կետ):

Վերոնշյալ ինստիտուտը վաղուց արդեն բացահայտված է և իրավական կարգավորում է ստացել ինչպես մեր ներպետական օրենսդրությունում, այնպես էլ օտարերկրյա պետությունների օրենսդիրների կողմից: Կարգավորումներում տեղ են գտել հեղինակային իրավունքի պահպանման, հեղինակի իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ դրույթներ: Սակայն, նույնը դժվար է պնդել հեղինակային իրավունքի պահպանման մասին

էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում: Էլեկտրոնային լրատվամիջոցներն իրենց գործունեությունն են ծավալում համացանցում, որտեղ ևս կարող են առաջանալ հեղինակային իրավունքի պահպանման խնդիրներ: Սակայն, օրենսդրական լուծումներ նմանատիպ տիրույթում առաջացող իրավահարաբերությունների համար մեր օրենսդրությունում ամրագրված չեն: Այդ կարգավորումների բացակայությունը, թերևս, կարող ենք պայմանավորել միայն նրանով, որ էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում հեղինակային իրավունքի հետ կապված իրավահարաբերությունները համեմատաբար նոր են ի հայտ եկել, և նույնիսկ օտարերկրյա բազմաթիվ պետությունների օրենսդրություններում հստակ լուծումներ առաջարկված չեն: Հեղինակային իրավունքի պահպանման հիմնախնդիրը էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում հեղինակային իրավունքի մարմանավորման նոր ձև է: Այն որոշ չափով ենթադրում է փոփոխություններ, նոր կարգավորումներ և նոր բովանդակություն:

Ի սկզբանե ընդունված է համարել, որ համացանցը, էլեկտրոնային լրատվամիջոցներն անվերահսկելի են: Բայց չենք կարող ժխտել, որ դրա միջոցով առաջանում, փոփոխվում և դադարում են բազմաբնույթ իրավահարաբերություններ, այդ թվում նաև հեղինակային իրավունքի ոլորտում: Համացանցը, որի բաղկացուցիչներն են լրատվական կայքէջերը, սոցիալական ցանցերը և այլն, մեր կյանքի անբաժան մասն են կազմում: Համացանցը ներխուժել է հասարակական կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտներ: Այս առումով զերծ չեն մնացել նաև քա-

դաքացիաիրավական հարաբերությունները: Կարծես թե հասունացել է այն պահը, երբ անհրաժեշտ է մշակել կարգավորումներ վերոնշյալ ոլորտի կանոնակարգման համար: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է ամրագրել դրույթներ, որոնք կկարգավորեն էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում առկա հեղինակային իրավունքի օբյեկտների շուրջ առաջացող հասարակական հարաբերությունները:

Հեղինակային իրավունքի վերաբերյալ ներպետական իրավական կարգավորումներ է նախատեսում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը: Մեր ներպետական օրենսդրության անբաժան մասն են կազմում նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերը: Հետևաբար «Գրական գեղարվեստական ստեղծագործությունների պահպանության մասին» Բեռնի կոնվեցիան¹ և կարգավորում է ՀՀ-ում առաջացող հեղինակային իրավահարաբերություններ՝ նվազագույնի հասցնելով օրենսդրությունում առկա բացերը: Սակայն, երբ խոսքը գնում է համացանցում գործունեություն ծավալող էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում հեղինակային իրավունքի պահպանության մասին, ապա բացակայում են թե՛ օրենսդրական կարգավորումները և թե՛ դատական պրակտիկան:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործող լրատվամիջոցների գործունեությունը կարգավորվում է իրավական ակտերով, որոնցից մեկն էլ հանդիսանում է Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Չանգվածային լրատվության մասին»: Նշված օրենքի երրորդ հոդվածը, սահմանելով օրենքում օգտագործված հասկացությունների բնորոշումները, տալիս է նաև լրատվության և լրատվամիջոցի հասկացությունները: Օրենքի համաձայն՝ լրատվությունը անսահմանափակ թվով անձանց համար հասանելի տեղեկատվության տարածումն է, որի հիմնական նպատակն է ապահովել մարդու սահմանադրական իրավունքը՝ ազատորեն, անկախ պետական սահմաններից՝ փնտրելու, ստանալու և տարածելու տեղեկություններ ու գաղափարներ: Ըստ նույն օրենքի հոդված 3-րդի 2-րդ կետի՝ զանգվածային լրատվության միջոցը լրատվություն իրականացնելու միջոց է, որը բաժանորդագրությամբ կամ առանց դրա, վճարովի հիմունքներով տարածվում է՝

- մշտական անվանում, հերթական համար և ամսաթիվ ունեցող պարբերական թողարկումներով՝ նյութական կրիչի վրա, որոնց միևնույն բովանդակությամբ օրինակների քանակը պակաս չէ հարյուրից,

- հեռուստառադիո հաղորդմամբ,
- հանրային հեռահաղորդակցության ցանցով

(ցանցային միջոց)՝ որպես որոշակի հասցե ունեցող, անսահմանափակ թվով անձանց համար հասանելի և լրատվություն ներառող տեղեկատվական պաշար՝ անկախ քարմացման պարբերականությունից, պահպանման ժամանակի տևողությունից և այլ չափանիշներից: Վերոնշյալ օրենքը էլեկտրոնային լրատվամիջոցի հասկացությունը չի սահմանում: Հետևաբար, օրենքը նաև կարգավորումներ չի նախատեսում կոնկրետ էլեկտրոնային լրատվամիջոցների համար: Տեսական գրականության մեջ էլեկտրոնային լրատվամիջոց եզրույթի բնորոշումը հաճախ չի հանդիպում: Այդ մասին աշխատությունները ևս սակավաթիվ են: Էլեկտրոնային լրատվամիջոց եզրույթին իր աշխատություններում անդրադարձել է Չասուրսկին (И.И.Засурский): Էլեկտրոնային լրատվամիջոցը նա դիտարկում է որպես առանձին լրատվության տեսակ՝ էլնելով համացանցի առանձնահատկություններից²: Սակայն, էլեկտրոնային լրատվամիջոցի հասկացությանը նա չի անդրադարձել: Կորկոնոսենկոյի (С.Г.Корконосенко) աշխատությունը նվիրված է լրատվամիջոցներում աշխատող լրագրողներին: Այդ աշխատանքի շրջանում նա անդրադարձել է նաև էլեկտրոնային լրատվամիջոցներին՝ տալով դրա բնորոշումը: Նա էլեկտրոնային լրատվամիջոցների շարքին է դասում նաև ռադիոն, հեռուստատեսությունը: Վերլուծելով նաև էլեկտրոնային լրատվամիջոցների գործունեությունը՝ նա տվել է հետևյալ բնորոշումը. էլեկտրոնային լրատվամիջոցը տեխնիկական միջոցների համակարգ է, որի հիմնական գործառնությունը տեղեկատվության փոխանցումն է համացանցի օգնությամբ³: Հասկացությունից հետևում է, որ էլեկտրոնային լրատվամիջոցների գործունեության ոլորտը համացանցն է, հիմնական գործունեությունն ուղղված է տեղեկատվության տարածմանը, որը կատարվում է համացանցի օգնությամբ: Նյութերը, որոնք տեղադրվում են էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում, կարող են լինել նաև հեղինակային իրավունքի օբյեկտներ: Եվ հեղինակային իրավունքի խախտման դեպքում օրենսդրությունը չի սահմանում պատասխանատվության ենթակա սուբյեկտներին և հնարավոր պատասխանատվության միջոցները: Ներկայումս համացանցը հնարավորություն է տալիս լրատվամիջոցի կայքէջերում նյութեր տեղադրել ոչ միայն կայքի տեխնիկական հնարավորություններին տիրապետող անձանց (տեխնիկական անձնակազմ⁴), այլ նաև համացանցից օգտվողներին: Դա նշանակում է, որ նրանց տեղադրած նյութերը ևս կարող են հեղինակային իրավունքի օբյեկտ հանդիսանալ: Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ կարծում ենք՝ «Չանգվածային լրատվության մասին»

Հայաստանի Հանրապետության օրենքում կարելի է կատարել լրացում՝ ներառելով «էլեկտրոնային լրատվամիջոց» եզրույթի հասկացությունը և դրան համապատասխան՝ կարգավորել նաև այդ ոլորտում առաջացող հասարակական հարաբերությունները:

Ներկայումս յուրաքանչյուր ոք կարող է տեղադրել իր նյութը, կիսվել (share) իր կարծիքով, մեկնաբանել (comment) որոշակի տեղեկատվություն: Առաջին հայացքից նշված գործողությունները միայն դրական միտումներ են առաջացնում: Ավելին, կարող ենք նշել, որ վերը թվարկված գործողությունները նպաստում են բազմակարծության ապահովմանը, ձևավորում են քաղաքացիական հասարակություն: Մեկ այլ տեսանկյունից այս ոլորտը լի է բազմատեսակ իրավախախտումներով, այդ թվում նաև հեղինակային իրավունքի ոլորտում: Էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում տեղ գտած նյութերը փոփոխվում են շատ արագ: Նյութը կարող է տարածվել բազմաթիվ անգամներ: Սակայն ամեն հաջորդ անգամ տարածվելով՝ բարդանում է հարցը, թե վերջիվերջո ով պետք է ենթարկվի պատասխանատվության և ինչ հիմքերի առկայության դեպքում: Խնդիր է նաև այն, թե արդյոք պատասխանատվության պետք է ենթարկվի լրատվամիջոցը, ում կայքում տեղ է գտել նյութը, թե երրորդ անձը, ով տեղադրել է: Խնդիրը առկա է անգամ այն դեպքում, երբ խոսքը գնում է լրատվամիջոցների և նրանց կողմից ներկայացված հեղինակային հոդվածների մասին:

Թվում է, թե էլեկտրոնային լրատվամիջոցը, որը տեղադրում է հոդվածը, պետք է հղում կատարի սկզբնաղբյուրին: Իսկ եթե որպես սկզբնաղբյուր հանդես են գալիս տարբեր անձինք, և չկա ստույգ տեղեկատվություն հեղինակ հանդիսացող անձի վերաբերյալ: Իսկ եթե նյութը ամբողջ ծավալով տեղադրված է, արդյոք նպատակահարմար է միայն հղում կատարելը: Միևնույն ժամանակ, էլեկտրոնային լրատվամիջոցին չպետք է զրկել իր հիմնական գործառույթները իրականացնելու հնարավորությունից, այն է՝ տեղեկատվության տարածումից: Այս հիմնախնդրի իրավակարգավորումը որոշ չափով տվեցին «Հեղինակային և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքում կատարված փոփոխությունները: Վերոնշյալ օրենքում կատարված լրացումները կարգավորեցին էլեկտրոնային կայքերից նյութերի վերարտադրման կարգը և պայմանները: Օրենքում կատարված փոփոխությունների համաձայն՝ «Տպագիր լրատվական միջոցներում, էլեկտրոնային կայքերում, այլ տպագիր լրատվական միջոցների էլեկտրոնային կայքերի լրատվական նյութերից քաղվածքներ վերարտադ-

րելիս պետք է հղում կատարել լրատվական նյութի սկզբնաղբյուրին»: Օրենքը նշում է նաև, որ քաղվածքներ վերարտադրելիս վերնագրում տպագիր լրատվամիջոցի անվանումը նշելը պարտադիր է: Կատարված հիմնական փոփոխություններից մեկն էլ հանդիսանում է նյութի թույլատրելի չափի վերարտադրությունը: Այսինքն, սահմանվում են այն չափորոշիչները, որոնց պահպանման դեպքում նյութի վերարտադրությունը կկատարվի հեղինակային իրավունքի պահպանմամբ: Դրա մասին է վկայում «Հեղինակային և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքում (Հոդված 22.1) տեղ գտած հետևյալ շարադրանքը. «Վերարտադրումը պետք է բացառի լրատվական նյութի սկզբնաղբյուրի հնարավոր ընթերցողների քանակի լրատվական նյութի օգտագործման ծավալների վրա բացասական ազդեցությունը»: Կիրառված օրենսդրական կարգավորումները մեծապես նպաստեցին ոլորտում առկա հարաբերությունների առավել հստակեցմանը, սակայն ոլորտի ամբողջական կարգավորում դեռևս առկա չէ:

Համացանցը լայն հնարավորություն է ստեղծում հեղինակային իրավունքների օբյեկտների շրջանառության և տարածման համար: Սակայն ոչ միշտ է, որ այդ շրջանառությունը կատարվում է հեղինակի կամ իրավատիրոջ հետ համաձայնության առկայության դեպքում: Պետք է մշակել ժամանակակից պաշտպանության մեթոդներ, որոնք կնպաստեն իրավախախտումների կանխմանը և խախտված իրավունքների վերականգնմանը: Մեր կարծիքով, կարելի է էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում հեղինակային իրավունքների պահպանության ապահովման համար ֆիքսել հեղինակային իրավունքի օբյեկտը այն էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում տեղադրելուց հետո կամ մինչ նյութի տեղադրումը: Հեղինակային իրավունքի օբյեկտը ֆիքսել կամ դեպոնացնել այնպես, որ պարզ երևա, թե ինչպես է այն տեղադրվել ցանցում (երևա նյութի նկարագրությունը, տեղադրման ամիս-ամսաթիվը, իրավատիրոջ տվյալները, նյութի բովանդակությունը և այլ անհատականացնող տեղեկություններ): Դեպոնացված տվյալները յուրօրինակ ապացույց կհանդիսանան հետագայում իրավունքների պահպանման և վերականգնման համար: Դեպոնացումը կարող է իրականացվել մի քանի եղանակներով՝

1. Այն կարող է ֆիքսվել դրա համար ստեղծված համապատասխան մարմնում, որը կվարի այդ արխիվացման գործընթացը:
2. Մինչ էլեկտրոնային լրատվամիջոցում տեղադրելը հեղինակը և լրատվամիջոցի պատասխատու անձը ֆիքսեն այդ նյութը անհատականացնող տվյալները:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

3. Ցանկացած օգտատեր, իր մոտ ֆիքսելով (թղթային տարբերակով, էլեկտրոնային կրիչի տարբերակով և այլն) վերը թվարկված տեղեկությունները, ստեղծի որոշակի ապացույցների բազա՝ հետագայում հնարավոր խնդիրներից խուսափելու համար:

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, որը համարվում է հեղինակային իրավունքի պահպանման ամենաբարձր աստիճանն ապահովող երկիրը, համացանցում առկա խախտումները գնահատվում են 40%-ից ավելի⁵: Խնդիրն ամենևին էլ այն չէ, որ ԱՄՆ-ի ներպետական օրենսդրությունը հեղինակային իրավունքի ապահովման համար նորմեր չի նախատեսել: Խնդիրը նրանում է, որ այդ ընդհանուր նորմերը, որոնք սահմանված են հեղինակային իրավունքների պահպանման համար, կենսունակ չեն համացանցում էլեկտրոնային լրատվամիջոցների գործունեության ոլորտում: Այս ոլորտի կարգավորման համար ԱՄՆ-ում գործում է երկու մոտեցում, որոնք պարունակում են իրարամերժ տեսակետներ: Մոտեցումներից մեկի համաձայն՝ էլեկտրոնային լրատվամիջոցը համարվում է միջնորդ և պատասխանատվության ենթակա սուբյեկտ չէ: Էլեկտրոնային լրատվամիջոցը պատասխանատու չէ իր կայքէջում տեղ գտած հեղինակային իրավունքի օբյեկտների և դրանց խախտումների համար: Այս մոտեցումը հաճախ անվանում են «ուղղահայաց ռեժիմ»⁶: Երկրորդ մոտեցումը հիմնվում է էլեկտրոնային լրատվամիջոցի պատասխանատվության սկզբունքի վրա: Էլեկտրոնային լրատվամիջոցը՝ որպես կայքէջի տեխնիկական հնարավորություններին տիրապետող անձ, պարտավոր է վերահսկողություն իրականացնել էլեկտրոնային լրատվամիջոցում տեղ գտած նյութերի համար: Այս մոտեցումը հաճախ անվանում են «հորիզոնական»⁶:

Ռուսաստանի Դաշնությունում էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում կատարված հեղինակային իրավունքի խախտումները գնահատվում են մինչև անգամ 90%⁷: Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրությունում իսպառ բացակայում են իրավական ակտերը, որոնք կարգավորումներ կպարունակեն էլեկտրոնային լրատվամիջոցների գործունեության վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, կարող ենք նշել որոշ դրույթներ, որոնք ինչ-որ չափով կանոնակարգում են վերոնշյալ ոլորտը: ՌԴ օրենսդրությունը հիմնականում հենվում է «Գրական և գեղարվեստական ստեղծագործությունների պահպանման մասին» Բեռնի Կոնվենցիայի վրա⁸: Այն ամրագրում է պաշտպանության տրամադրման չափանիշները (կոնվենցիայի հոդված 3): Բեռնի կոնվենցիայի համաձայն՝ պաշտպանությունը կիրառվում է՝

ա) հեղինակների նկատմամբ, ովքեր միության

երկրի քաղաքացիներ են...,

բ) հեղինակների նկատմամբ, ովքեր միության երկրի քաղաքացիներ չեն, բայց մշտական բնակության վայր ունեն այդ երկրներից մեկում ... և այլն: Կոնվենցիայի այս դրույթները երաշխավորում են պաշտպանության նվազագույն պայմանները կոնվենցիան վավերացրած երկրներում բնակվող հեղինակների համար:

Այդ կոնվենցիային միացել են ավելի քան 165 պետություններ, և մինչ օրս էլ Բեռնի կոնվենցիան համարվում է շատ երկրների ներպետական օրենսդրությունների համար հիմնական ուղղորդիչ և կանոնակարգող իրավական ակտը:

Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս վիճակագրական տվյալներ չկան էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում կատարվող հեղինակային իրավախախտումների վերաբերյալ: Դրա հիմնական պատճառը իրավահարաբերությունների նոր լինելն է և պրակտիկայի սակավությունը: Բայց միանշանակ է, որ այդպիսի իրավախախտումներ մեր երկրում ևս առկա են: Դրա մասին է վկայում թեկուզ սակավաթիվ, բայց պրակտիկայի առկայությունը:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ հեղինակային իրավունքները պաշտպանվում են քաղաքացիական, քրեական և վարչական իրավունքի ճյուղերով: Քննարկելով քաղաքացիաիրավական պահպանության և պաշտպանության եղանակները՝ կարող ենք նշել, որ դրանք բազմապիսի պաշտպանության միջոցներ են նախատեսում: Մասնավորապես, «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» օրենքի 66-րդ հոդվածի համաձայն՝ հեղինակային իրավունքի իրավատերն իր իրավունքները խախտողից կարող է պահանջել՝

- իր իրավունքների ճանաչումը,
- մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցող դրության վերականգնում և իրավունքը խախտող կամ խախտման վտանգ պարունակող գործողությունների խափանում,
- նմանակված օրինակների, դրանց պատրաստման համար օգտագործվող նյութերի կամ սարքավորումների բռնագրավում կամ ոչնչացում,
- վնասի հատուցում (ներառյալ՝ բաց թողնված օգուտը) օրենքով սահմանված կարգով,
- հոնորարի կամ վարձատրության կրկնակի չափով փոխհատուցում,
- դատական վճռի հրապարակումը Հայաստանի Հանրապետությունում գործող զանգվածային լրատվության միջոցներով՝ դատարանի կողմից նախատեսված չափով և ամսով, իրավախախտողի միջոցների հաշվին,
- իր իրավունքների պաշտպանության հետ

www.journal.lawinstitute.am

կապված՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունում սահմանված այլ միջոցների կիրառում: Այս եղանակները կարող են կիրառվել նաև էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում առաջացող հեղինակային իրավունքների խախտումների դեպքում: Իրավահարաբերության կարգավորման բարդությունը կայանում է նրանում, որ համացանցում շատ ավելի դժվար է հայտնաբերել և ապացուցել առկա իրավախախտումները, իսկ մեր ներպետական օրենսդրությունը դրա հայտնաբերման մեխանիզմներ չի նախատեսում:

Էլեկտրոնային լրատվամիջոցների շահառուները պարբերաբար հիշեցնում են համացանցի հիմնաքարերի՝ մատչելիության և ազատության մասին: Այն պետք է օգտագործվի ազատ, առանց սահմանափակումների: Հետևաբար, պետք է համատեղել «ավանդական» հեղինակային իրավունքի ինստիտուտը առցանց էլեկտրոնային վարչակարգերի հետ: Էլեկտրոնային լրատվամիջոցների անսահմանափակ բնույթը այնքան կենտրոնական դերակատարություն ունի, որ 2012թ.-ին այնպիսի խոշոր կազմակերպություններ, ինչպիսիք են ինտերնետային հասարակությունը (the Internet society ISCO¹⁰), ինտերնետային ճարտարապետության սահմանները (the Internet architecture board IAB¹¹), համաշխարհային վեբ կազմակերպությունը (World wide web Consortium W3C¹²) և այլք, կանոնակարգեցին սկզբունքներ, որոնք տեխնիկապես ապահովում են համացանցի անսահմանափակ օգտագործման բնույթը: Այդ փաստաթղթի կազմմանը մասնակցել են տարբեր ոլորտի մասնագետներ, գիտական աշխատողներ: Այս համագործակցության արդյունքում ձևավորված սկզբունքները հիմնված են՝

- համագործակցության,
- թափանցիկության,
- փոխհամաձայնության,
- ընթացակարգերի սահմանման,
- մրցակցության,
- նորարարության,
- կամահայտնության վրա:

Այս համագործակցության արդյունքում ստեղծվեց «Ժամանակակից չափանիշների մոդել» կոչվող փաստաթուղթը (The Modern paradigm for standards¹³): Սակայն, հեղինակային իրավունքի կարգավորման խնդիրը էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում դեռևս առկա է, և ժամանակն է առաջ քաշել մեկ ամբողջական բովանդակությամբ կառուցվածքային մոտեցում, որը կապահովի հեղինակային իրավունքի պաշտպանությունը համացանցում:

Ուսումնասիրելով միջազգային փորձը՝ գալիս

ենք այն եզրակացության, որ վերոնշյալ ոլորտի իրավակարգավորումների հիմքում ընկած է կոնվենցիոնալ կարգավորումը: Էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում հեղինակային իրավունքը կարգավորելիս հատկապես կարևոր նշանակություն է ստանում համացանցային միջնորդի պատասխանատվության հարցը հեղինակային իրավունքների խախտման համար: Տարբեր երկրներում միջնորդի պատասխանատվության վերաբերյալ գոյություն ունեն տարբեր մոտեցումներ: Ընդհանրացնելով այդ մոտեցումները՝ առանձնացրել ենք այդ կարգավորումների հիմքում ընկած և ստորև նշված ընթացակարգերը: Տարբեր պետություններում դրանք արտահայտվում են յուրովի, սակայն հիմնական մեխանիզմը մնում է անփոփոխ: Այդ ընթացակարգերն են՝

1) Առավել խիստ պատասխանատվության մոդել: Այս ընթացակարգի բաղկացուցիչ մասն է կազմում ակտիվ վերահսկողության իրականացումը, որը պետք է իրականացվի նյութը հրապարակողների կողմից: Նրանք են համարվում պատասխանատվության ենթակա սուբյեկտներ: Այս ընթացակարգը, բարձր պատասխանատվության շեմ սահմանելով, փորձում է նվազագույնի հասցնել խախտումների առկայությունը: Առավել խիստ պատասխանատվության ընթացակարգի կիրառման օրինակներ կարող են հանդիսանալ Չինաստանը և Վիետնամը:

2) «Ծանուցել և հանել» (notice and takedown) ընթացակարգը նախատեսված է հիմնականում Եվրոպական Միության անդամ պետություններում: Այս մոդելով առաջարկվող մեթոդները առավել ժողովրդավարական և մեղմ են: Համապատասխան այս ընթացակարգի՝ նյութը լրատվական կայքէջից պետք է հանվի այն բանից հետո, երբ հայցվորը (այն անձը, ով համարում է, որ խախտվել են իր հեղինակային իրավունքները) միջնորդում է այդ նյութի անարժանահավատության համար: Համապատասխան ծանուցումից հետո նյութը պետք է հանվի կայքէջից: Նյութը չհանելու դեպքում լրատվամիջոցը ևս կդառնա պատասխանատվության սուբյեկտ: Եթե կապացուցվի, որ նյութը պարունակում է հեղինակային իրավունքի խախտում, պատասխանատվության ենթակա կլինի նաև լրատվամիջոցը: Ընդհանուր առմամբ այս կանոնակարգը ապահովում է անձեռնմխելիություն և սահմանափակ պատասխանատվություն այն էլեկտրոնային լրատվամիջոցների համար, որոնք տարածում են հեղինակային իրավունքի օբյեկտներ հանդիսացող նյութեր: Այս ընթացակարգն ամենատարածվածն է և տեղ է գտել բազմաթիվ երկրների օրենսդրություններում: Որոշ իրավական համակարգերում ստա-

ցած առանձնահատկությունների շնորհիվ տարանջատվում է ուղղահայաց և հորիզոնական մոտեցումների (notice and takedown vertical approach and horizontal approach): Ուղղահայաց մոտեցումը ըստ էության, վերը նշված ընթացակարգի դասական արտահայտումն է: Հորիզոնական մոտեցումը նախատեսում է առավել ընդլայնված պատասխանատվության ոլորտ: Այս մոտեցման կիրառման դեպքում էլեկտրոնային լրատվամիջոցը պատասխանատու է ոչ միայն հեղինակային իրավունքի խախտումների համար, այլ իրավունքի ցանկացած խախտման դեպքում համարվում է պատասխանատվության սուբյեկտ: Այն գործում է Ճապոնիայում, Կանադայում և ԱՄՆ-ի որոշ նահանգներում:

3) Հեղինակային իրավունքի ապահովումը էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում ուղղված է կարգավորելու ևս մի ընթացակարգ: Ընթացակարգը հայտնի է որպես մեղմ պատասխանատվության մոդել: Ըստ այս ընթացակարգի՝ էլեկտրոնային լրատվամիջոցը պատասխանատու չէ այլ անձանց կողմից տեղադրված նյութերի համար: Էլեկտրոնային լրատվամիջոցը պատասխանատու սուբյեկտ կարող է դառնալ միայն դատարանի կողմից այդպիսին ճանաչվելու դեպքում:

4) Առավել բարդ ընթացակարգ է «ծանուցել և կրկին ծանուցել» (notice to notice) մոդելը: Այն իրենից ներկայացնում է գործողությունների հստակեց-

ված հաջորդականություն, որոնք սահմանվում են օրենքում: Հայցվորը, ծանուցելով կայքէջին, մատնացույց է անում հեղինակային իրավունքի խախտում պարունակող նյութը և խնդրում այն հեռացնել: Կայքէջն իր հերթին պետք է այդ մասին հայտնի նյութի ենթադրյալ հեղինակին: Հեղինակին ծանուցելուց հետո լրատվամիջոցը իր հայեցողությամբ կարող է հեռացնել նյութը կայքից¹⁴:

Ելնելով վերոգրյալից՝ հարկ ենք համարում նշել, որ էլեկտրոնային լրատվամիջոցներում հեղինակային իրավունքների պահպանման համար անհրաժեշտ է փոփոխություններ և լրացումներ կատարել Հայաստանի Հանրապետության ներպետական օրենսդրությունում՝ մասնավորապես ներառելով վերը քննարկված իրավական ընթացակարգերից մեկը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում: Ելնելով մեր ներպետական համակարգի առանձնահատկություններից՝ կարծում ենք՝ այդ կարգավորման հիմքում կարող է դրվել «Ծանուցել և հանել» ընթացակարգային կարգավորումը:

¹ Տե՛ս «Գրական և գեղարվեստական ստեղծագործությունների պահպանության մասին» Բեռնի կոնվենցիան ընդունվել է 1928թ.-ին: Հայաստանի Հանրապետության կողմից այն վավերացվել է 2000թ.-ի հոկտեմբերի 19-ին: ԱՊՀ երկրների միջև հեղինակային իրավունքի պաշտպանության հարցերը կարգավորվում են ԽՍՀՄ 11 նախկին հանրապետությունների միջև 1993թ.-ի սեպտեմբերի 29-ին կնքված «Հեղինակային և հարակից իրավունքների պահպանման բնագավառում համագործակցության մասին» բազմակողմանի համաձայնագրով:

² Шагалова О.В. Интернет –СМИ: типология и описание Москва 2014 г. С. 48.

³ Տե՛ս <http://psujourn.narod.ru/vestnik/vyp3shagpermnet.html#Toc188781172>

⁴ Տե՛ս <http://www.Wikipedia>

⁵ Տե՛ս <http://bibliofond.ru/view.=438495> “Защита авторских прав” научная статья.

⁶ Տե՛ս L. Edwards, Role and responsibility of internet intermediaries in the field of copyright and related rights, University of Strathclyde.2011.

⁷ Տե՛ս <http://bibliofond.ru/view.=523021> “Защита авторских прав” научная статья.

⁸ Տե՛ս Բեռնի կոնվենցիան ընդունվել է 1928թ.-ին: Ռուսաստանի Դաշնությունն այն վավերացրել է 1995թ.-ի մարտի 13-ին:

⁹ Ավելի մանրամասն տե՛ս S. Բարսեղյան, Ա. Հովհաննիսյան, «Մտավոր սեփականության իրավունք» ուսումնական ձեռնարկ, Երևան 2012թ.

¹⁰ Տե՛ս The Internet Society www.internetsociety.org/. : Այն հասարակական կազմակերպություն է, որի հիմնական նպատակն է՝ նպաստել համացանցի զարգացմանը և դրա անարգել օգտագործմանը:

¹¹ Տե՛ս The Internet Architecture Board www.iag.net/. : Այս հանձնաժողովը վերահսկողություն է իրականացնում համացանցի տեխնիկական և ինժեներական զարգացման նկատմամբ:

¹² Տե՛ս World Wide Web Consortrium www.w3.org/. : Այս կազմակերպությունը աշխատում է միջազգային հանրության համար ապահովել համացանցի օգտագործման սահմանված չափանիշներին համապատասխան:
¹³ Տե՛ս [www.internetsociety.org/sites/the_fault/files/bp-openstandards20120920 -en.pdf](http://www.internetsociety.org/sites/the_fault/files/bp-openstandards20120920-en.pdf)
¹⁴ H. Laells, Improve copyright protection in the internet age. www.lexlogy.com

Օգտագործված աղբյուրների ցանկ

1. Նորմատիվ Իրավական ակտեր
 - 1.1 Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք 05.05.1998թ. ՀՀՊՏ 1998.08.10/17 (50):
 - 1.2 «Գրական և գեղարվեստական երկերի պահպանության մասին միջազգային կոնվենցիա» (Բեռնի կոնվենցիա) 1886թ.:
 - 1.3 «Ձանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենք 13.12.2003թ. ՀՀՊՏ 2004.01.29/6(305):
 - 1.4 «Հեղինակային և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենք 15.06.2005թ. ՀՀՊՏ 2006.07.12/38 (493):
 - 1.5 «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենք 23.09.2003թ. ՀՀՊՏ 2003.11.05/55 (290):
- 2 Գրականություն
 - 2.1 Copyright law by ennerging digital technologis, 2000թ.
- 3 Էլեկտրոնային նյութեր
 - 3.1 <http://www.arlis.am>
 - 3.2 www.openjur.de/v/258408.html
 - 3.3 <http://www.echr.coe.int/Documents/FS>
 - 3.4 <http://www.aipa.am>
 - 3.5 <http://www.lexdigital.ru>

Աննա Մկրտչյան
 Магистр кафедры гражданского права
 юридического факультета ЕГУ

РЕЗИОМЕ

Защита интеллектуального права в интернет-пространстве.

Научная статья посвящена защите интеллектуального права в интернет-пространстве. Почти все страны имеют национальное законодательство, регулирующее институт авторского права, но до сих пор разработано очень мало механизмов, обеспечивающих защиту авторского права в интернет-пространстве. Существующий пробел в этой сфере заполняют прецеденты и решения Европейского суда. В статье предложено внести соответствующие изменения в Гражданском Кодексе РА. С помощью внесенных изменений будут установлены конкретные санкции за нарушения, которые предусмотрены законом.

Ключевые слова: защита авторского права, интеллектуальная собственность, интернет-пространство

Anna Mkrtchyan
 Student of Master course Law department of Yerevan State University

SUMMARY

The issues of intellectual property rights in e-media

The article discusses the issues of intellectual property rights in e-media. Intellectual property as a civil law institution is regulated by our legal system. However intellectual property rights protection in electronic media is at a great disadvantage. The civil code of our country does not contain norms about copyright protection in e-media. Some decisions about protection of intellectual property rights made by European Court of Human Rights are viewed and analyzed in this article, leading to the development of some suggestions refer to adding amendments in this respect to our civil code. Due to this amendments we will promote the protection of intellectual property in e-media.

Keywords: e-media, intellectual property, copyright protection, norms of civil code.